

A MAI FRANCIA IRODALOM IRÁNYAI

Irta: PAUL NIZAN

Franciaország sokáig élt békében. Franciaország a más országokat ért összeomlásokat, katasztrófákat, konfliktusokat, feszültségeket páholyból nézte. Franciaország védve volt, napjai a békének szenteltek. Ez volt a rendeltetése. Az üzletek mentek. A jövedelem maradt a régi. Voltak emberek, akik ünnepeltek s nyugodtan olvasták a napilapokban a tönkrementek: a kalandorok, az ügyetlenek névsorát. A „társaság“ hölgyei kijártak a Bois-ba. Az írók szinte minden könyvüket nekik írták. Csak kevesen voltak olyanok, akik a kevésbé békés időket előre látták. A valóban baloldaliak. „Az állam ellenségei.“ És még pár értelmiségi, akik jobban láttak mint a többiek.

Azután belépett Franciaország is a játékba — a mult utolsó játszmájába. Franciaország nem úgy ismerte meg a világválságot, hogy az olyasvalami, ami kinek sem árthat. S mert hiúságában soká aludt, kínos ébredés következett. Franciaország klímája, levegője gyorsabban változott el, mint bármely más országé. Körülbelül két éve Franciaország megtanulta a retteget. Franciaország, vagyis: azok, akik vezetik, a francia polgárság.

A francia polgárság minden cselekvése teli rettegéssel. Hirtelen mennyi minden veszélybe került dolgot kell megmenteni! Magát a tőkés rendet kell megmenteni! Mindenki nekilátott. Így jött létre Franciaország tőkéseinek az egységfrontja. A demokrácia, amely Franciaország koronájában a legszebb drágakő volt, hihetetlen gyorsasággal homályosodik. A bankárok terveket kovácsolnak. Az államférfiak védik a bankárok terveit. A nagyiparosok terveket kovácsolnak: Franciaország megmentésére a munkások terhén. S mert a munkások ellenállnak, ezért a tervek fasiszta tervek. Az értelmiségiek nem maradnak semlegesek. De mert a lényeges kérdés hatalmi kérdés, az értelmiségiek haboznak. Az események olyan rohamosan haladnak, hogy az értelmiségiek, mielőtt még idejük lett volna átgondolni a helyzetet, a döntő alternatíva elé kerültek. Az értelmiségiek többsége a polgárság amaz adományaiból élt, amivel a szórakoztatásáért az megjutalmazta őket. S mert az értelmiségiek mindenekelőtt attól félnek, hogy az eddigi kispolgári életnek vége, ezért szinte valamennyien a polgárság mellett döntenek. Az álláspontok világosak.

Az írók útja a faszizmus felé nem minden esetben ugyanaz. Különbözők az utak: s különböző az írók fajtája, akiket fel kell sorolnunk.

Volt az íróknak Franciaországban egy bizonyos típusa, mely azokat a luxus-cikkeket gyártotta, amikre a polgárság kulturájának, izlésének, időtöltésének szüksége volt. Azok voltak ezek az írók, akik hasonlóan Platon szakácsaihoz és csepűrágóihoz, a hizelgés művészetét praktizálták. Hizelegtek a polgárságnak. Elhitették vele, hogy finomak, intelligensek, szkeptikusak, igazi elite, amilyen egykor élt a kis itáliai városokban, a polgárság ifjúkorában, amikor egy Madame de Stael és Stendhal akadt...

Azok voltak ezek az írók, akik olyan vonatkozásokkal teli könyveket írtak, amiket csak kultivált s bizonyos szabad idő felett rendelkező polgárok érthetnek és szerethetnek. Mondain titkokkal teli irodalmat termeltek ezek, de minden vonatkozás nélkül a világ jelentős, valóságos

problémáihoz. Közönségük ismerte ez írók privát élményeit egész a nyaralásukig, mert a háború után gombamód szaporodó irodalmi lapok ezeknek a történetkének nagy helyet biztosítottak. Ezek az írók: *André Maurois*, *Paul Valéry*, *Jean Giraudoux*, *Paul Morand*. Ezek nem foglalkoznak politikával, az irodalom egében élnek, a szociális kérdések földje felett. „A tiszta gondolkodást vagy az utazást, vagy pedig a szerelmet“ elemzik. Érdekük, összeköttetések a nagypolgárság literátoraivá avatják őket.

Egyszerre azonban láthatólag áliást foglalnak, még pedig pontosan úgy, ahogy már előre feltételezni lehetett. *André Maurois* fasiszta előadásokat tart az állam reformjáról. *Paul Valéry* felfedezi a szalonban, ahol él, hogy a szellem veszélybe került; megismétli híres nyilatkozatát: „Mi, a civilizációk, most tudjuk, hogy halandók vagyunk“; s az Értelmiségi Együtműködés Nemzetközi Intézetének ülésén, ahol esztéták, mint *Aldous Huxley*, s reakciók, mint *Keyserling* és francia kispolgári gondolatbürokraták egy fasisztává lett európai civilizáció terveit szövögetik, a szellem megmentéséről beszél. *Jean Giraudoux* kiadja az „Érzékeny Franciaország“-ot, s a *Harc az angyallal* című könyvében a regresszió képviselőit heroizálja. Az irodalomban kialakul egy reakciós tömörülés, amelyben olyan „finom“ gondolkodók, mint az előbbiek partitúrájukat együtt fujják az olyan szabású írókkal, mint *Béraud*, *Kessel*, *Bonardi* s a régebbiek közül *Gaston Cheraud*.

Voltak Franciaországban még írók, akik olykor a legkülönb franciáknak mutatkoztak s csodálatosan igazodtak annak a kispolgárnak a gondolkodás módjához, eszményeihez és törekvéseihez, amely Franciaországot uralta, illetve kb. harminc éve, vagyis a Dreyfuss-ügy óta uralni látszott. Ezeknek a számára maga a háború egy második Dreyfuss-ügyet jelentett. A háborúban ezek nem valamely világi érdekű imperialista harcot láttak, hanem egy gyakran tragikus és megrázó kilátásokat nyújtó szellemi küzdelmet, amely a francia szellem és a német barbárság, a francia igazság és a lompos német államrason közt folyt. Ennek a körnek az írói közül a háború előtt számosan kispolgári profilt nyertek, — profilt, amely gyakran elég individualisztikus jeggyel bírt s a fiatalok kilengéseiben az anarchizmus látszatát keltette. Ez az anarchizmus, alapjában véve a polgári ideológia végső következménye volt — a polgári ideológia komolyanvevése esetén: a polgári demokrácia végső következménye, ha az ember a demokráciát nem politikai ámitásnak tekintette. Ezek az írók az individuális ember eszményét védték. Az embert a legfőbb értéké emelték. S kevés kritikus és olvasó tudta felfedezni, hogy ezek az írók nem az örök emberért, nem is a jövő emberéért szállottak síkra, hanem jól-rosszul, ugyanúgy mint az apáik, a jogászok, a 18. század ideológusai tették, a kispolgárság, a mult embereiért. Ezek voltak a *humanizmus* írói. Himnuszokat énekeltek az emberről. Különösen, különböző hangon, amelyek szinte mind az emberpusztító háború elátkozását hírelték.

A boldogtalan idő azonban ezekre az írókra különös erővel hat, — erővel, ami megosztja, szétszórja s amely arra készíti őket, hogy a kultúra, illetve a „szellem“ területén ugyanazt a döntést tegyék, amit osztályuk a társadalmi cselekvés, a politika terén tenni kénytelen. Itt azután akadnak, akik ingadoznak és akadnak, kik megváltoznak. Olyanok, akik eladják magukat és olyanok, akik kiegyenesednek. Osztályuk helyzete zavaros, zavarosabb mint valaha. Állandóan az ipari és pénz-nagypolgárság s a proletáriátus között lebegve ez a városi és vidéki üzletemberekből, jegyzőkből, orvosokból stb. álló kispolgárság mindig a kétértelműség osztálya volt. Mind a két osztály egyszerre vonzotta és taszította is

őket. A francia radikális-szocialista párt előretörése, azután pedig a szocialista párté fejezte ki e közbülső osztály történeti súlyát a reakció és a progresszió között. Így jött rá arra, hogy küldetése van. Most azonban veszélyezteteti a válság, s a válság ítéletet mond felette. Hirtelen érzi, hogy halandó. Töredezik. Pusztul. Elszegényedésre ítéltnek érzi magát, tudja, hogy rettenetes társadalmi kalandok előtt áll, amikre történelmében nem készítette elő semmi. Az idő sürget. Gondolkodói, írói dönteni tartoznak abban az alternatívában, amit osztályuk állít, nevezetesen, hogy: a nagypolgársághoz csatlakoznak-e vagy pedig az ellenkező oldalra. Ez az a vagy-vagy, ami kínálkozik. A kérdés egyszerű. Sőt napról-napra jobban egyszerűsödik.

E társadalmi csoport írói közt differenciálódás áll be: egyesekről lehull az az ideológiai fátyol, amely az emberről való fogalmuk valóságos tartalmát takarta és kiderül, hogy az ember végül is csak a kispolgárság emberét, a kistermelőt, a kisiparost, a kisparasztot, a kiskeresőt, — röviden, csak a kis tulajdon civilizációját védték. Mások megállották a lelkiismereti próbát és megértették, hogy az ember olyan fogalmáért szállottak sikra, amely valójában szűk és korlátolt s hogyha még továbbra is az emberről akarnak beszélni és mint humanista szerepelni, akkor arról van szó, hogy az ember és a kispolgár sorsát elválasszák egymástól s az emberi problémák tengelyét határozottan oda helyezték, ahol a dolgok megoldása nem jövő nélküli és kivihetetlen.

Az első fajta író típusa *G. Duhamel*, a másiké *Romain Rolland*. Épp Duhamel volt az az író, aki az „ember nevében“ a háború és a zsarnokság ellen protestált s akit a valóban progresszivek retorikai hangsúlyai miatt a magukénak nevezhettek. Ő írta a *Civilizáció és a Mártírok élete* című könyveket és igen sokan bíztak benne. Am mi történik? A tiltakozó megváltoztatja tiltakozását. — Tényleg igaz, hogy a kispolgár öszintén tiltakozhat a háború és minden zsarnokság ellen? Alain a radikális filozófus jellemezhetette filozófiáját úgy, hogy az „a polgár elmélete az erőszak ellen“. A kispolgár tiltakozott és az ember hihette, hogy tiltakozása sokkal messzebb ér, mint ahogy valójában teszi. Azt hitte az ember, hogy a kérdés gyökerére hat s végül is az okok gyökere ellen tiltakozik. Mindezt azonban azért hitte az ember, mert az volt a véleménye, hogy a kispolgár nemcsak kispolgári egzisztenciáján csügg. Am azon a napon, amikor ez az egzisztencia veszélybe került, a kispolgár — logikusan — egzisztenciája nevében tiltakozott. Ugyanúgy, ahogy Duhamel tiltakozott a háború ellen, tiltakozott a Gép ellen is, mert a gép terjedése a kispolgárt folytatólagosan háttérbe szorítja. Tiltakozott a progresszivek ellen, mert a progresszivek tana osztálya végleges eltűnését hirdeti. Osztálya érdekeit védi. Követeli annak megmaradását. Életformáját, szokásait. Olyan réteg teoretikusa lesz, amely halálra van ítélve és nem akar meghalni még akkor sem, ha osztálya halála a feltétele az egyéni újjászületésnek. Valódi értelmében tehát regresszív író lett. Utolsó könyvei közül mindegyik tiltakozik a jövő, a progresszív megoldás ellen s a mult híve és védelmezője. Hasonlóképp viselkedik *Jules Romains*, *Leon Werth* és mások.

*

A háború és a békebeli időérzések változásai, az 1919—1925 kalandos évei új írókat léptettek föl: fiatal emberek voltak ezek, akiket az idő keménysége átmenetileg elszigetelt osztályaiktól. Ugyanúgy mint a korukbeli fiatal angol vagy amerikai írók, ezek is 5—6 éven keresztül új értékek után kutattak s gyakran könyörtelen kritikával illették azokat az értékeket, amelyek apáik életalapja volt. Széles hevületű romanticizmus született, amely mindent kétségbe vont.

Megnyilatkozásaik nagyon sokfélék voltak. Ezek az írók a huszas évek tunya prosperitása közepette éltek, az eszmék és érzelmek zavarában. Olyan korszak volt ez, amikor gazdag asszonyok tartották ki a költőket s a könyvek és folyóiratok egy rendkívüli inflációból profitáltak. A zavaros keresés kora. Nagyon sokan ezek közül az írók közül az új értékek után való keresésükben látszólag a progresszív megoldások közelébe jutottak és viharos tiltakozással szálltak szembe a polgári világ eszményeivel, életformáival. Ezek az írók voltak azok, akik felszámoltak a régi polgári értékekkel: azt hihette az ember, hogy a progresszív értékek érdekében; ma már tudjuk, hogy gyakran az új tőkés értékek, sőt a fasizmus javára. A mai 35—40 évesek nemzedéke Franciaországban a legkülönösebb példáját nyújtja a háború utáni idők értelmiségi-csődjének. *Drieu la Rochelle* a bizonytalanság évei után egyértelműen a pénz ügye mellett dönt. *Jean Prevost*, *Alfred Fabre-Luce*, *Pierre Dominique* a *Pamphlet* című fasiszta folyóirat szerkesztői. *E. Berl*, aki valamikor pamfletteket írt a polgárság ellen ma a „nemzeti forradalom“-ról cikkezik. *B. de Jouvenel* a *La Lutte* című „rendi“ revüt vezeti. *Philippe Soupault* hasonló hajlandóságról tesz tanúságot. Ezek az írók, akik husz éves korukban rigorózusak voltak, megismerték a polgári élet kellemességeit; a huszas évek életének simasága semmikép' se készítette elő őket a harmincas évek nehézségeinek az elviselésére. Azt a hajlandóságukat, hogy továbbra is a polgári örömök élvezetében akarnak élni ideológiai maszk alá rejtik. Vezetők is akarnak lenni. A várakozás tíz éve kimerítette becsvágyuk türelmét. A fasizmus lehetőségekkel kecsegteti őket. Ezért tartanak szoros kapcsolatokat a baloldal fasiszta irányzataival: ezek az írók az eszmék területén ugyanazokat a fasiszta tendenciákat juttatják kifejezésre, amelyek politikailag a fiatal radikálisok és a neoszocialisták, ez írók kortársainak mozgalmában jelentkeznek, akik szintén régóta várnak a hatalomra...

Vannak továbbá új ismeretlen fiatal emberek, akik a „forradalmi“ fasizmus ideológiai kísérletezőit szaporítják. Ezek revüket adnak ki, amelyekben a Franciaországban lehetséges fasizmusok elméleti témáit próbálják ki és a tekintetbe jöhető nagy emberek neveit lanszirozzák. Micsoda konfuzió! Oldalról-oldalra *Nietzsche*, *Kierkegaard*, *Heidegger*, *Péguy* és *Berdajev* szerepelnek. Am a vér és föld fasiszta mítoszai így vonulnak föl. Ezek a revük napról-napra nőnek ki a földből (*Esprit*, *Ordre Nouveau*, *Revue Française*, *Reaction*, 1934 stb.) Az akadémikus *Mauriac* s *Maritain*, a katolikus filozófus az egyház áldását, a keresztény lelkiismereti szorongást és aquinoi Szent Tamás politikáját viszik e fiatal emberek elé.

Ily módon jut szóhoz az eszmék és a könyvek birodalmában a Franciaországban érezhető fasizmus előretörése. A fasizmus itt még a keresés, a tapogatózás periódusában tart. Még nincs semmiféle közös, rendszeres ideológiája vagy elméleti akcióprogramja. A jobboldali szervezetek materiális ereje e szellemi kísérletezésekkel még nem olvadt egybe. Az események azonban gyorsan haladnak: az erők és eszmék összeolvadása minden további nélkül bekövetkezhet.

Am egy nem kisebb erő mozgása az írókat a másik oldalra állítja. Ez az oldal a fasizmus legaktivebb ellenfelének az oldala. Az utak, amelyeken az értelmiségiek ideérkeztek, nagyon sokfélék. Megvan a nagypolgárságból jövő, a kispolgárságból jött s a fiatalok sajátos útja. Senki sem követelte soha a mozgalom uniformizálását. Az írók minden nap tapasztalják, hogy milyen mély drámai jelentése volna a kultúra számára a fasizmus győzelmének: látják az olasz, a német kultúra állapotát. Lát-

ják a könyvmáglyákat. Kétségtelenül súlyos harc folyik bensejükben. Mindegyik azelőtt a feladat előtt érzi magát, hogy a fasizmus és antifasizmus között válasszon, amely utóbbi nem csupán negatív magatartás, hanem sürgetően pozitív követelés, magatartás, amely határozott igenre kötelez.

Am gyakran ez a harc a személyiség benső kettéhasadása: ki lesz végül a győztes? A társadalom embere, amely benne él s amely mivolta, életstílusa, családi és társadalmi vonatkozásai szerint polgár, avagy valódi személyisége, az ember, amelynek foglalkozása van, s lényege szerint a könyv műve, az emberi kultúra képviselője? Duhamel pl. feláldozza funkcióját, amely abban állt volna, hogy a kulturát előre vigye, izléshajlama, szokásai és a polgárság érdekében. Mások magát a polgárt áldozák fel.

Ebben a vonatkozásban nincs jelentősebb példa *André Gide*-nél, a grand bourgeoisnál, akiben az író érdekei végül megölték a polgárt. Gide abban a pillanatban döntött amidőn gondolkodása fejlődése eszenciális ellenmondásba ütközött gondolkodása fejlődése és a polgári élet továbbtartama között. Gide megtette a lépést. Nincs meggyőzőbb fejlődés az övénél, s nincs ami erősebb és távolabbi visszhangot váltana ki. A barbár formák, amiket a tökéletes rend története utolsó szakaszában ölt, napjaink legtisztább szellemeit, az olyan tisztát mind Gide, s az olyan becsületest mint Romain Rolland villámszerű belátásra készítetik.

Romain Rolland fejlődése kevesebb lármával járt, mint Gideé. Az ő fejlődése egyszerűbbnek tűnik. Nem biztos azonban, hogy valójában is így történt. Rolland a háború előtt, a háború alatt és a háború után „a legnemesebbek” képviselője volt a humanizmusnak, az ember e liberális eszméjének, amely a francia kispolgárságra oly’ jellemző. Romain Rolland könyvei, kezdve a Jean Christophe-on és Beethoven életén a legbensőbb kedélyeket ragadják meg, még a falusi iskolákban kallódó tanítókét is, akik ott magát a kispolgári idealizmus típusát jelentik, akik a 18. század, a forradalom, a 48-as évek és a Dreyfuss-ügy heróikus emlékeiből táplálkoznak. Rolland ugyanúgy, mint azok, akik olvasták, hitt az eszmék, a demokratikus erők mindenhatóságában, amelyek végül a valóságos embert valósítják meg. Érzelmeibe a hősök, a szentek, Beethoven, Michelangelo, Gandhi érzelmeit keverte össze. Pacifista és individualista volt és a jövőt az egyesek fáradozásaiból létrejött eredménynek tekintette. Azután döntött. Elhatározta, hogy szabadcsatárként vesz részt a kollektív cselekvésben. Felette állt a háború „kézitusáinak”, most azonban belépett az osztályok kézitusájába. Maxim Gorkij kényes kérdésére: kivel tartotok ti kultúra mesterei? — döntő választ adott.

Az 1933-as év ez írók magatartására nagy jelentőséggel bírt. Az irodalmi láthatár nagyon különböző területeiről mindegyre szaporodott a valóban progresszív írók kis csoportja. *René Blech*, *G. Serveze*, *E. Dabit*, *Jean Richard Bloch*, *René Maublanc* sorait a rokonszenvező írók szakadatlanul növvő köre egészítette ki: *A. Malraux*, *A. Gide*, *Romain Rolland*, *J. Guéhenno*, *L. Durtain*, *J. Cassou*, *Leon Pierre Quint*. Az utolsó idők politikai eseményei méginkább növelték e tábor. Az eredeti csoport szervezetéhez csatlakoztak még *Jean Giono* és *Ramon Fernandez*.

Jean Giono a francia parasztirodalom legkiválóbb képviselője volt. Műveiben költői vonásokkal teli ábrázolással hozza felszínre a paraszt értékek méltóságát, a föld egyszerű örömeivel és erőivel való érintkezést, a falú távolesését a város, a gép, a technika világától. A paraszt élet e természetes és lírai forrásainak dicséretében mély misztikus elem rejtőzött. Felettébb veszélyes irodalom volt ez: az ember már vélte látni, hogy egy szép napon, ha ebben az irányban fejlődik tovább, miként lesz

mindez az antiracionalizmus, antiurbanizmus a „vér és a föld“ anti-technikus misztikája számára értékesíthetővé. Nagyon jól látszott az a lehetőség, amit végül már csak a fasizmus szóval lehet megjelölni. Giono azonban hegyi elvonultságában feleszmélt. Különösen elgondolkozott a háború tapasztalatain, amely annyi parasztot megölt. A *nagy tűzhely* című könyvében francia parasztok többségének spontán tiltkozását fejezi ki a háború ellen. Ettől kezdve a háboruellenesség problémája felé irányítja gondolkodását. Ennek a feleszmélésének a végén jelenti ki, hogy döntött. Jean Giono döntésének valódi értelmét akkor nyerjük, ha vonatkozásba hozzuk azokkal a progresszív szellemű paraszt megnyilatkozásokkal, amelyek oly sűrűn történnek Franciaországban.

Ramon Fernandez az utolsó években mint kritikus játszott nagy szerepet. Egyik legtisztább képviselője volt ama humanisztikus mozgalomnak, amely kétségtelenül a fő osztályáramlatát jelzi a francia irodalomnak. Ő is, mint oly' sokan, baloldali volt, némi szimpátiával a valóban progresszívek irányában, aki azonban, miután tanult fő volt, fenntartotta magának a „kritikát“. Az ő szemét a fasiszta államcsíny kísérlet nyitotta föl. Az ellenség közelebb volt és fenyegetőbb mint hitte. A humanizmus kényelmes analizise hirtelen az elé a veszedelem elé került, hogy megkönnyíti annak a kormányrendszernek a bevezetését, amely egyenes tagadása minden emberi kulturának, minden emberi haladásnak. Fernandez, hogy úgy mondjuk felébredt. Rájött, hogy a hosszú, kihegyezett élű elemzések ideje elmúlt. . .

*

A francia írók fejlődése a határozott progresszió irányában korántsem automatikusan történik. Különböző akadályokat kell leküzdeni. Kétféle akadályt: belsőt és külsőt.

Magától értetődik, hogy a polgárság legjobb reményeiről nem a legengedékenyebb szívvel mond le. Minden bizonnyal egyszer még megbüntetné ezeket az „árulókat“. Egyelőre azonban még próbálja visszatarítani őket vagy pedig szubtilisebb eszközökkel megtántorítani. Akiket ily módon sikerül befolyásolni, azok a progresszió ellenzéke és a szociáldemokraták köré csoportosulnak. Ezek általában a polgári szellem felbomlásának amaz extrém képviselői, akik idejében nem érkeztek el a valódi progresszióhoz; egykori szürrealista költők; fiatalok, akiket különösen megszállott a szexuális kérdés, a *Batailleok*, a *Bernierk*, a *Baronok*, Laurat és Souvarine körül; élettávoli, hiu értelmiségiek; siker nélküli professzorok. A taktikájuk intellektuális: egyetemes revízió alá veszik a marxizmust, „kiegészítik“ a marxizmust, megmagyarázzák, hogy a marxizmus mért nem „eléggé“ materialista és Freudot hívják segítségül. Természetesen a jövő előkészítéséről már szó sem esik. Jean Bernier a Souvarine csoport lapjában (*La Critique Sociale*) egy libidó-tervezés tervét veti föl. Ez az elmélet megadja a módját az értelmiségieknek ahhoz, hogy bármiféle veszedelem nélkül forradalmároknak nevezhessék magukat. Ezért dicséri az *Esprit* című fasiszta revú a souvarineista *Massest* ugyanúgy, ahogy ők Victor Serge nyilatkozatait honorálják.

A szociáldemokrácia kevésbé csábító az írók számára. A francia szociáldemokrácia folyóiratai hihetetlenül szegényesek. Az egyetlen, amire képesek egy nehézkes polgári tanár-irodalom. Nem hiába tartozik a pártba annyi főiskolai tanár. A szociáldemokrácia mint olyan semmiféle vonzóerőt sem gyakorol azokra az írókra, akik a polgári ideológiák elől menekülni próbálnak. Az írók érzik nagyon jól, hogy itt pontosan azok tükröződésével találkoznak, amik elől épp menekülnek.

Az írók bizonyos számánál azonban megállapítható egy magatartás, amely szociáldemokratának nevezhető: pl. a Poulaille-csoport magatartá-

sa, melynek értelmiségi kapcsolata azzal a kulturális mozgalommal, amely a belga munkáspártból indul ki, nagyon nyilvánvaló. Érdekes ezért megemlíteni őket. Érzelmesen, miután ők is a részvétre apellálnak. A dolgozók náluk a nyomor és a felőrlődés áldozataiként jelennek meg. Politikai képességükre, tiltakozó erejükre sohasem történik utalás. Irodalmuk keresztülkasul passzív és siralmas. Semmivel sincs több harci szelleme, mint magának a szociáldemokráciának. Berzeng, panaszkodik. Nem ismeri a haragot. Megelégszik a realiztikus és színtelen leirással. A politika „jelszavait“ visszautasítja. Úgyesen játszik az írók ama régi előítéletével, amely szerint a művészet a művészetten kívül nem tehető más dolog ügyévé. Poulaille és barátjai valóban sok író tartanak vissza a helyes útra való téréstől. Azok, akik az előbbieket által támasztott nehézségeket legyőzték még soká magukon viselték a *Nouvel Age* és a *Proletariat* befolyásának nyomait, pl. *E. Dabit*, *L. Paul*.

Akadályt képeznek a szürreálisták is. Ezek azonban mindjobban gyengülnek. Olyan erőket veszítették el, mint *L. Aragon*, *G. Sadoul*, *P. Unik*. Akik visszamaradtak műkereskedők által finanszírozott revűket adnak ki, vagy pedig képspekulánsok reklámügynökei. A többiek terméketlen szórakozásaiknak és álmaiknak élnek, álmaikat elemzik, szimbólikus funkciójú dolgokat fabrikálnak s a reális világból, ahol háború és fasizmus fenyeget mindinkább kikapcsolódnak. Soraik közt a vezetést átengedik azoknak a regresszíveknek, akiké valóban a szürreálistizmus, a polgári költészet ez utolsó formája, s elvesznek ezek imaginárius világában. *Andre Breton* csak azért ébredt föl, hogy Alain, a radikális filozófussal egy konfuzus kiáltványt írjon alá az egységfront érdekében. Különbözően mindinkább összeolvadnak a valódi progresszió ellenzékével. A kor mozgása szigoruan abba a sarokba hajítja őket, ahol az akadémikus értelmiség utolsó törmelékei senyvednek. Végszükségben még sikerült pár fiatallembert megtéveszteniök Belgiumban. Végső fegyverük a pszichoanalízis. A történelem útján való visszafelehaladásukban már felfedezték Fichte filozófiáját. Egyesek talán még megmenekülnek, a többségük a fasizmus zsákmánya.

Vannak belső nehézségek is... A francia kispolgárság íróinak, akik a progresszió irányába orientálódnak, az előítéletek és megszokások nagy tömegét kell magukban megszüntetni. A fegyelem, amit a progresszió szolgálata igényel, keménynek tűnik előttük. Nagyon sok dologról, nagyon sok olcsó reményről kell lemondaniok. A liberális, morális, moralizáló hagyományok, az eszme hatalmában való hit évszázadai vannak mögöttük. Szeretik a békét, a testvériességet. A harc követelményeitől visszarettennek. Még mindig a reakció és a baloldal embereinek nagy egységfrontjáról álmodoznak. Ugy gondolkoznak mint a nagy republikánus harcok korában. A szimbolum, amit szeretnek „a köztársaság diadala“, ama hirneves ünnep, amit Peguy irt le. Még ma is nehezükre esik felnyitni a szemüket. Még azt hiszik, hogy az egyéni fáradozás elegendő az ember átváltoztatására. Nem egykönnyen mondanak le a kispolgár hagyományos politikájáról. Vannak kispolgárok, akik a fasizmust és vannak, akik a progressziót választották. De vannak olyanok is, akik nem mernek választani, — olyanok, akik azt szeretnék, hogy a dolgok úgy folyjanak, ahogy eddig megszokták. Ezeknek a típusa kétségtelenül az *Europe* főszerkesztője, *Guéhenno*. Ez a típus azonban nagyon sok példányban előfordul... A mindent kibékítő típusa ez. A lelkiismeret nem hagyja őket nyugton. Nyugtalanok. Tudják, hogy a döntés sürget s az aggályoskodás ideje nem tart örökké. Vajjon elkövetik ők is a német írók hibáját, akik mindent a liberalizmusra tettek és elvesztették a játszmat? Az igazak dolga meggyőzni és magukkal ragadni őket.